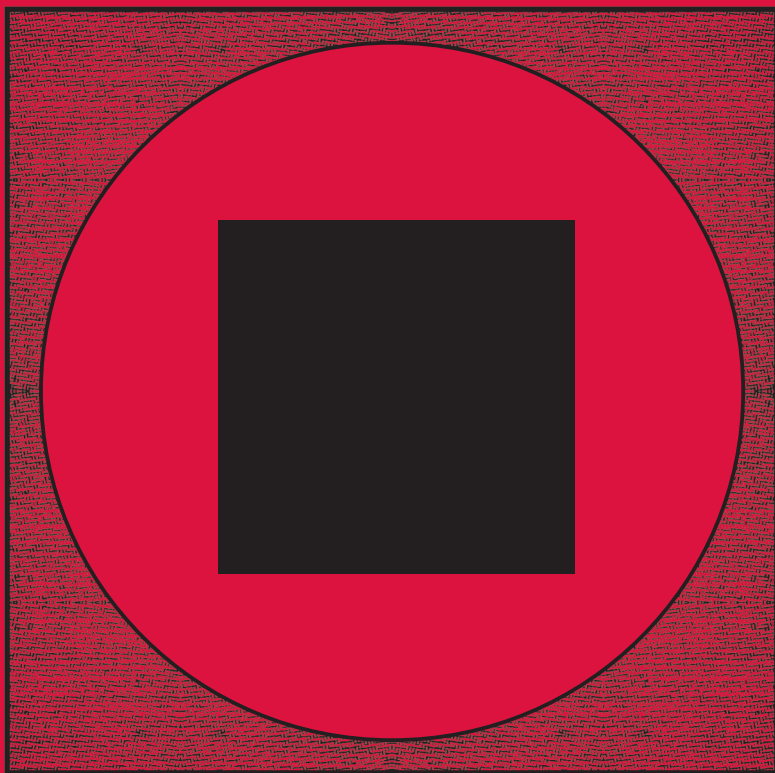

**WARTOŚCI
W JĘZYKOWO-KULTUROWYM
OBRAZIE ŚWIATA
SŁOWIAN I ICH SĄSIADÓW
6**

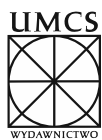
WARTOŚCI
W JĘZYKOWO-KULTUROWYM
OBRAZIE ŚWIATA
SŁOWIAN I ICH SĄSIADÓW

6

JEDNOŚĆ W RÓŻNORODNOŚCI.
WOKÓŁ SŁOWIAŃSKIEJ AKSJOSFERY

Rada redakcyjna
„czerwonej serii”
Instytutu Filologii Polskiej UMCS

Jan Adamowski, Jerzy Bartmiński,
Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska,
Anna Pajdzińska, Ryszard Tokarski

WARTOŚCI
W JĘZYKOWO-KULTUROWYM
OBRAZIE ŚWIATA
SŁOWIAN I ICH SĄSIADÓW
6
JEDNOŚĆ W RÓŻNORODNOŚCI.
WOKÓŁ SŁOWIAŃSKIEJ AKSJOSFERY

Redakcja

Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska
Dorota Pazio-Wlazłowska

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej
LUBLIN 2019

Recenzenci:

PROF. DR HAB. DEJAN AJDAČIĆ
Univerzitetska biblioteka u Beogradu

DR HAB. EWA MASŁOWSKA, PROF. IS PAN
Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk

PROF. DR HAB. IRINA A. SEDAKOVA
Институт славяноведения РАН

DR HAB. WŁODZIMIERZ WYSOCZAŃSKI, PROF. UWR.
Uniwersytet Wrocławski

PROF. DR ALEKSEY YUDIN
Vakgroep Talen en Culturen, Universiteit Gent

Redakcja językowa:

STANISŁAWA NIEBRZEGOWSKA-BARTMIŃSKA,
DOROTA PAZIO-WLAZŁOWSKA

Opracowanie graficzne okładki i stron tytułowych
KRZYSZTOF TROJNAR

Skład

ARTUR DROZDOWSKI

Publikacja powstała w ramach zadania „Międzynarodowa konferencja naukowa:
Jedność w różnorodności. Wokół słowiańskiej aksjofery. EUROJOS XIV (11–13 września 2018)”
– finansowanego w ramach umowy 800/P-DUN/2018 ze środków Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego
przeznaczonych na działalność upowszechniającą naukę.

Konferencja została zorganizowana przez Fundację Slawistyczną, Instytut Slawistyki
Polskiej Akademii Nauk i Instytut Filologii Polskiej UMCS.

Druk finansowany przez Instytut Filologii Polskiej UMCS.

© Copyright by Wydawnictwo UMCS, 2019

© Copyright by Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska,
Dorota Pazio-Wlazłowska & individual articles to their authors, 2019

ISBN 978-83-227-9296-4

Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej
ul. Idziego Radziszewskiego 11, 20-031 Lublin
tel. 81 537 53 04
www.wydawnictwo.umcs.eu
e-mail: sekretariat@wydawnictwo.umcs.lublin.pl

Dział Handlowy
tel./faks 81 537 53 02
Księgarnia internetowa: www.wydawnictwo.umcs.eu
e-mail: wydawnictwo@umcs.eu

Druk i oprawa
„Elpil”, ul. Artyleryjska 11, 08-110 Siedlce

Spis treści

Wstęp.....	9
<i>Ежи Бартминьский</i> (Люблин), Об актуальных задачах этнолингвистики.....	11
*	
<i>Людмила Л. Федорова, Angela Pätunen</i> (Москва, Хельсинки), Семья глазами финской молодежи: по материалам анкетного исследования.....	41
<i>Стана Ристић, Ивана Лазић-Коњик</i> (Београд), Језичка слика ПОРОДИЦЕ у пословицама.....	61
<i>Татъяна В. Ицкович</i> (Екатеринбург), Семейные ценности в живой разговорной речи современного студенчества.....	75
<i>Swietłana Martinek</i> (Lwów), Konceptosfera ZDROWIA w lingwokulturze ukraińskiej.....	89
<i>Marija Stefanović</i> (Nowy Sad), Koncept ZDROWIE w języku serbskim ...	103
<i>Марияна Витанова</i> (София), Концептът ЗДРАВЕ в българската езикова картина на света.....	123
*	
<i>Мария Китанова</i> (София), Концептът РОДИНА в българската картина на света (по данни от лексикографията).....	133
<i>Виолета Николовска</i> (Штип), За односот ТАТКОВИНА vs ДРЖАВА.....	143
<i>Andrzej Szubert, Aleksander Kasprzak</i> (Poznań), Czym jest ojczyzna dla Duńczyków? Z wstępnych badań nad konceptem OJCZYZNY w języku duńskim.....	159
<i>Jadwiga Kozłowska-Doda</i> (Lublin), Białoruski DOM w ankietach wypełnionych po rosyjsku. Język a konceptualizacja kulturowa.....	175
<i>Калина Мичева-Пейчева</i> (София), Концептът НАРОД в историята на българския език.....	193

<i>Andrzej Szubert, Aleksander Kasprzak</i> (Poznań), Kto może czuć się Duńczykiem i dlaczego? Wstępne wyniki badań nad konceptem NARÓD w języku duńskim.....	207
<i>Елена Н. Руденко</i> (Минск), ДЕМОКРАТИЯ по-белорусски.....	219
<i>Петър Сотиров, Гертана Падарева-Илмева</i> (Люблин, Благоевград), Езиковата картина на понятието ДЕМОКРАЦИЯ в българския медиен дискурс.....	235
<i>Елена Н. Руденко</i> (Минск), Стереотип СВОБОДЫ в языковой картине мира американцев.....	251
*	
<i>Beata Żywicka</i> (Przemyśl), Co dane systemowe mówią o SPRAWIEDLIWOŚCI? Analiza leksykograficzna.....	279
<i>Ваня Мичева</i> (София), Концептът СПРАВЕДЛИВОСТ в историята на българския език и култура.....	295
<i>Биляна Тодорова</i> (Благоевград), Някои наблюдения върху концепта ТОЛЕРАНТНОСТ в българския език.....	307
<i>Ewa Białek</i> (Lublin), Koncept PRZYJAŹŃ w dyskursie dyplomatycznym: rys ogólny.....	321
<i>Iljana Genew-Puhalewa</i> (Warszawa), Bułgarski językowo-kulturowy obraz SOLIDARNOŚCI – uwagi wstępne.....	335
<i>Ольга Е. Фролова</i> (Москва), Концепт ЗАВИСТЬ: амбивалентность и толкование.....	347
<i>Наталья Б. Корина</i> (Вена), Аксиологическое значение ЗАВИСТИ в словацко-русском сопоставлении.....	359
*	
<i>Йоанна Кирилова</i> (София), Ориентационните метафори за концепта ДУША като маркер за неговата аксиологична стойност (в съпоставка с концептите СЪРЦЕ и УМ).....	373
<i>Monika Skrzyszewska</i> (Kraków), SRPSTVO pomiędzy prawosławiem a wielowyznaniowością. Jedność czy różnorodność?.....	383
<i>Ірина О. Голубовська</i> (Київ), Лінгвоконцептологічні розвідки в Україні: стан і перспективи розвитку.....	397
Noty o autorach.....	411

Table of Contents

Introduction	9
<i>Jerzy Bartmiński</i> (Lublin), Ethnolinguistic agenda now	11
*	
<i>Ludmila L. Fedorova, Angela Pätynen</i> (Moscow, Helsinki), The image of PERHE ‘family’ among Finnish youth on the basis of questionnaires	41
<i>Stana Ristić, Ivana Lazić-Konjik</i> (Beograd), The linguistic view of ПОРОДИЦЕ ‘family’ in Serbian proverbs	61
<i>Tatyana Ickovič</i> (Ekaterinburg), Family values in spontaneous colloquial speech of modern students.....	75
<i>Swietłana Martinek</i> (Lviv), Conceptual domain of ZDOROVYA ‘health’ in Ukrainian languaculture	89
<i>Marija Stefanović</i> (Novi Sad), The concept of HEALTH in Serbian.....	103
<i>Marijana Vitanova</i> (Sophia), The concept of ЗДРАВЕ ‘health’ in Bulgarian linguistic worldview	123
*	
<i>Maria Kitanova</i> (Sophia), The cultural concept of HOMELAND in Bulgarian linguistic worldview. Focus on lexicographic data	133
<i>Violeta Nikolovska</i> (Štip), The cultural concepts of ТАТКОВИНА ‘homeland’ and ДРЖАВА ‘state’ in Macedonian: A comparison.....	143
<i>Andrzej Szubert, Aleksander Kacprzak</i> (Poznań), What does homeland mean for Danes: Preliminary remarks on the cultural concept of HOMELAND in Danish	159
<i>Jadwiga Kozłowska-Doda</i> (Lublin), Belarusian HOUSE/HOME in Russian-language questionnaires. Language and cultural conceptualisation	175
<i>Kalina Micheva-Peycheva</i> (Sophia), The cultural concept of НАРОД ‘people’ in the history of Bulgarian	193

<i>Andrzej Szubert, Aleksander Kasprzak</i> (Poznań), Who has the right to call themselves a Dane: Preliminary remarks on the cultural concept of NATION in Danish	207
<i>Elena Rudenko</i> (Minsk), ДЕМОКРАТИЯ ‘democracy’ in Belarusian	219
<i>Petar Sotirov, Gergana Padareva-Ilieva</i> (Lublin, Blagoevgrad), The linguistic view of DEMOCRACY in the discourse of Bulgarian media.....	235
<i>Elena Rudenko</i> (Minsk), The stereotype of FREEDOM in American linguistic worldview	251
*	
<i>Beata Żywicka</i> (Przemyśl), What do Polish systemic data say about SPRAWIEDLIWOŚĆ ‘justice’? A lexicographic analysis.....	279
<i>Vanya Micheva</i> (Sophia), The cultural concept of СПРАВЕДЛИВОСТ ‘justice’ in the history of Bulgarian language and culture.....	295
<i>Bilyana Todorova</i> (Blagoevgrad), Some remarks on the cultural concept of ТОЛЕРАНТНОСТ ‘tolerance’ in Bulgarian.....	307
<i>Ewa Białek</i> (Lublin), The concept of FRIENDSHIP in diplomatic discourse: A general characterisation	321
<i>Iliana Genew-Puhalewa</i> (Sophia), The linguocultural view of SOLIDARITY in Bulgarian: Preliminary remarks.....	335
<i>Olga Frolova</i> (Moscow), The Russian cultural concept of ЗАВИСТЬ ‘envy’: Ambivalence and interpretation.....	347
<i>Natalia Korina</i> (Vienna), The axiological potential of the concept ENVY in Slovak-Russian contrastive view: ZÁVIST’ vs. ЗАВИСТЬ.....	359
*	
<i>Joanna Kirylova</i> (Sophia), Orientational metaphors of the cultural concept ДУША ‘soul’ in Bulgarian and its axiological value (in comparison with СЪРЦЕ ‘heart’ and УМ ‘mind’).....	373
<i>Monika Skrzyszewska</i> (Kraków), SRPSTVO ‘Serbianness’ between Orthodoxy and multi-confessionalism. Unity or diversity?.....	383
<i>Irina Golubovska</i> (Kyiv), Modern Ukrainian linguistic conceptology: the status quo and future possibilities	397
Authors.....	411

Виолета Николовска

Штип

За односот ТАТКОВИНА vs ДРЖАВА

Celem artykułu jest odtworzenie treści i wartości aksjologicznej pojęć OJCZYŻNA i PAŃSTWO w języku macedońskim. W artykule analizuje się semantykę leksemów *татковина* i *држава*, wykorzystując przy tym macedońskie słowniki objaśniające, konteksty, w których używane są obydwie leksemy oraz wyniki badań ankietowych, przeprowadzonych wśród młodego pokolenia (70 studentów uniwersytetów państwowych w Republice Macedonii). Badania potwierdziły początkowe założenie, że koncept OJCZYŻNY kojarzony jest ze sferą emocjonalną, a koncept PAŃSTWA – ze sferą poznania i rozumu. OJCZYŻNA kojarzona jest z uczuciem miłości i ofiary, podczas gdy PAŃSTWO – z szacunkiem i odpowiedzialnością. Pojęcia OJCZYŻNY i PAŃSTWA w języku macedońskim mają różne wartości semantyczne, poznawcze i aksjologiczne. Pojęcie PAŃSTWA jest wykorzystywane w kontekstach o charakterze neutralnym i z wartością ujemną (mowa o stanie prawnym, o suwerennym lub demokratycznym państwie, o skradzionym członkostwie, o państwie skorumpowanym lub o państwach zajętych). Inaczej jest z pojęciem OJCZYŻNY, które jest regularnie używane w kontekstach o wartości dodatniej („ukochana ojczyzna”).

Słowa kluczowe: semantyka, wartości, ojczyzna, naród, państwo, badania ankietowe, język macedoński

ТАТКОВИНАТА како поим нужно се поврзува со поимот за идентитет, и тоа социјален идентитет на личнота. Да се има заедничка татковина значи да се припаѓа на иста социјална група. Според Ларсен и Бас (Larsen, Buss 2008: 482) идентитетот има две важни карактеристики: континуитет и контраст. Припаднота кон одредена

татковина, имањето на определена татковина како обележје на социјалниот идентитет е нешто што е исто и вчера и ќе биде исто утре, тоа е стабилно обележје. Контрастот, според Ларсен и Бас значи дека социјалниот идентитет на личноста неа ја разликува од другите луѓе. Во случајот со припадноста кон татковината, една социјална група со заедничка припадност се разликува од друга социјална група. Ларсон и Бас, пишувајќи за социјалниот идентитет, никаде не го споменуваат поимот татковина, но како обележје на социјалниот идентитет ја наведуваат етничката припадност (ethnicity). Дали поимот татковина и поимот етничка припадност (националност, нација) имаат заеднички обележја? Дали можеме меѓу нив да поставиме релација на идентичност? За почеток, можеме да ја поставиме тезата дека припадноста на иста етничка заедница значи имање на иста татковина. Дали е тоа така, или дали е тоа секогаш така? Да се обидеме да ги дефинираме обележјата на поимот татковина и да ги споредиме со тие, што во литературата се приведуваат како обележја на поимот нација (етничка припадност). Обележјата на поимот нација ги согледуваме веќе во насловот на една статија од областа на Политичката наука и Социологијата: „Раѓањето на македонската нација: етно-лингвистичките и територијално-политички основи на македонскиот идентитет” (Стојановски, Љоровски 2015). Авторите во статијата ја приведуваат констатацијата на западниот либерализам дека „луѓето (нацијата) се сите кои го зборуваат истиот идиом¹, а националност значи заедница втемелена на јазикот” (Стојановски, Љоровски 2015: 286). За второто обележје – територијата – авторите констатираат: „Изоморфното равенство држава – суверенитет – територија упатува кон политичкиот критериум и формирањето на територијализиран ентитет како примарна неопходност во градењето на оптимално хомогенизирани идентитети” (Стојановски, Љоровски 2015: 289). Тезите на оваа статија, сублимирани во нејзиниот апстракт, го содржат и поимот татковина:

... можеме да ги лоцираме двата модели на градење на национализмот – етнолингвистичкиот и политичкиот. Последниот е јасно генериран од чувството за припадност кон одредена територија, во случајов Македонија, како и од чувствувањето за заедничка татковина, што се врзува

¹ Идиом – секоја јазична разновидност (в. Škiljan 1985: 137; Николовска 2012: 27).

со споделувањето на ист географски простор и произведува ефективна солидарност (Стојановски, Љоровски 2015: 285).

Во контекст на дефинирањето на нацијата ги сретнавме двата концепти кои нè интересираат: ДРЖАВА и ТАТКОВИНА. Заедничката татковина се врзува со споделувањето на заедничка територија, „ист географски простор“ и со концептот на солидарност. Во формирањето на „оптимално хомогенизирани идентитети“ (национални идентитети) засновани на територијлно единство, своја улога има „изоморфното равенство“: држава – суверенитет – територија.

Обележјата на поимите татковина и држава ќе се обидеме да ги изделеме од учебникот „Општество“, учебник за петто одделение на деветгодишното основното образование во Република Македонија (Митовска, Величковска, Гавриловска-Аврамовска 2010), чија задача е да ги воведат учениците во разбирањето на овие два концепти кои се предмет на нашето интересирање. Во овој учебник, концептот ТАТКОВИНА е дефиниран како наследство, а истовремено и состојба на поседување на земја, територија, духовни вредности и содржини кои ја сочинуваат културата на еден народ. Експлицитно е дефинирано: нашата татковина е Република Македонија. Прашањето кое го воведува текстот во Предговорот на учебникот е: Колку ја познаваш твојата татковина како дел од светот? Текстот што следува ги најавува содржините што ќе се изучуваат, но воедно дава одговор и на тоа кои се обележјата на татковината како поим и на тоа во кој контекст когнитивно се сместува: „Овој учебник ќе биде твојот водич, кој ќе те запознае и ќе ги надгради твоите знаења за Република Македонија, за нејзините карактеристики и обележја, за нејзиното минато, за културното наследство, како и за Европската Унија и нејзините институции“ (Митовска, Величковска, Гавриловска-Аврамовска 2010: 3). Од понудените содржини на учебникот како обележја на татковината можеме да ги изделеме минатото (историјата) и културното наследство², но интересно е и воведувањето на концептот на Европска Унија (со нејзините институции) во запознавањето со татковината и државата РМ. Според изложеното во учебникот, освен во дефинициите на термините, концептите татковина и држава не се разграничуваат. Тоа е и разбирливо, затоа што за повеќето ученици, државата во којашто живеат е нивната татковина.

² Учебникот понатаму содржи теми кои се однесуваат на местоположбата и природните особености на РМ, како и на религиите на територијата на РМ.

Поимот држава во овој учебник е дефиниран како збир на институции според кои се однесуваат луѓето. Од содржините кои се однесуваат на овој концепт, се нудат: формирање на современата македонска држава, карактеристиките на државното уредување, институцијата Претседател на државата, главен град на државата³.

Во Толковниот речник на македонскиот јазик (ТРМЈ) (А–Ж том I, 2003: 544) концептот *држава* е дефиниран како: Политичко-правна, меѓународно призната, суверена општествена заедница со свои органи за остварување на законодавната, извршната и судската власт, организирана на определена територија. Оттука произлегува дека карактеристики на поимот *држава* се: територијата, органите за остварување на власт, власта, сувереноста и меѓународната афирмираност.

Етимолошки, поимот држава се доведува во врска со глаголот *držati* (држи). Според П. Скок (Skok 1971: 448) од големо значење за семантичкиот развој на овој глагол е апстрактумот на – (j)av, – (j)ava f. – držav f., država f.. Првобитното значење, на оваа лексема според Скок е: своина, присвојување, подвижен имот⁴; моќ, суверенитет, власт, авторитет; држава. Како второ значење Скок ја приведува лексемата *kraj*, без да дава нејзини преводни еквиваленти во други јазици, нашето мислење е дека се работи за значењето ‘територија’. Третото значење е значењето ‘држава’, словачки *štat*, чешки *stat*, полски *państwo*, руски *государство*. Без да одбележи каде се среќава, Скок го приведува и апстрактумот *državina* ‘possessio’ чие второ значење се чини интересно: ‘пријателство, другарување’ (за првото значење стои: *Hab und Gut* – целокупен имот). Дериватите *државјанин*, *државник*, *државјанство* се сметаат за понови неологизми. Словенечката форма *dežela* претставува апстрактум изведен со суфиксот – ељ, –ela. П. Скок смета дека лексемата *држава* е калка (преведен јазичен модел) од грчкото τὸ κράτος, со значење: empire, état, force⁵. Оттука самодржец / *samodržec* од αὐτοκράτωρ⁶. Изведеното значење ‘управува’ од глаголот *држи* го среќаваме и во латинскиот јазик:

³ Учебникот нуди и информации што се однесуваат на населението, стопанството и туризмот во РМ, кои не би можеле да ги доведеме во корелација со терминот држава или татковина.

⁴ Grujić 1983: 205.

⁵ Империја, состојба, сила.

⁶ Τὸ κράτος – империја, состојба, сила (Skok 1971: 448).

тенео – 1. држи; 2. држи во posed, има; 3. управува (Grujić 1983: 281). Според Скок, без разлика дали станува збор за калка или самостојна креација, лексемата *држава* значи: крај (место, територија) кој го поседува, има, држи еден владетел, господар. Значењето, според Скок, го отсликува средновековниот модел на државата.

Лексемата *држава*, во формата *дръжава*, на старословенски значи ‘сила, власт’ (Угринова-Скаловска 1979: 149). Дериватите државъно adv., дръжавънъ adj., дръжание n., дръжателъ m. соодветно значат ‘силно, моќно’, ‘силен, моќен’, ‘држание, сопственост, posed’, ‘владетел, моќник’ (Старословенско-македонски речник 1999: 104). Како клака од грчки, е и лексемата *Седржител* (Бог), од ὁ πρυθράτορ.

Во стручната литература, „поимот држава се сретнува со различни и често спротивставени значења” (Бајалциев 1999: 95). Според Бајалциев, „доколку не се води сметка за овој факт, настануваат недоразбирања со длабоки и ризични последици. Токму тоа е причината што за поимот држава постојат толку различни сфаќања и теории. Најпрво треба, при обид макар и за сосема скромна анализа, да се појде од фактот дека самиот термин држава како облик на политичка организација на општеството не постои отсекогаш, туку од првите облици на политичко организирање на луѓето. Старовековниот полис/град-држава⁷ има сосема друго значење од модерното сфаќање на државата. Тоа не е случајно зашто полисот не претставува издвоена политичка сфера од општеството, туку политичкиот и општествениот живот се идентични во сè; полисот не претставува издвоена политичка сфера од општеството. Накратко, тогаш за општество, *societas civitas*, во современа смисла на зборот, односно за посебна политичка сфера издвоена од општеството, не може ни да се зборува: затоа, сè било политика и сите граѓани биле должни да учествуваат во јавните, политичките работи во полисот. Истата состојба ја сретнуваме и во феудализмот, со таа разлика што тука со јавните, со политичките работи се занимаваат исклучиво високото племство и свештенството. Во феудализмот, со оглед на превласта на селото и натуралното производство како доминантен облик на стопанисување, наместо средновековните термини *πολις* (полис), *civitas*, *res publica*, *imperium*, политичко значење имале термините *terra*, *terre*

⁷ Зборот политика потекнува од старогрчкиот збор *πολις*, полис, со значење град – држава.

и land, со оглед на фактот дека само преку поседување на земја се добивала политичка власт⁸. Самиот поим држава се јавува во Европа кон средината на XVI – от век и тоа, прво кај романските и германските народи. Имено, новите апсолутистички монархии од тој период почнуваат да се нарекуваат stato (со значење на состојба или уредување на држава), што претставува искривена примена на зборот status (изваден од контекстот Status rei Romanae). Оттука е и потеклото на францускиот збор *état*, италијанскиот *stato*, англискиот *state*, шпанскиот *estado*, германскиот *staat*. Кај словенските народи, името држава доаѓа од старословенскиот глагол држи, што укажува на патримонијалното сфаќање за потеклото на самиот назив држава (држење, поседување на територија со јавни овластувања над населението, односно означување на онаа територија со определено население која владетелот ја владее како свој имот, своја сопственост). Во правно-политичките науки терминот *stato* прв го вовел Николо Макијавели за да се означи секој облик на држава, секое владеење, без оглед на тоа дали станувало збор за република или монархија или кнежевство. Оттука, поради неопределеноста и еластичноста, односно можноста со него да се опфаќаат и да се искажуваат различни политички и државни облици, овој термин го добива, во модерната правно-политичка наука, веќе споменатото светско значење” (Бајалциев 1999: 95–96).

Авторот Бајалциев (1999: 235–237) зборува и за белезите⁹ на државата:

„Под поимот белези на државата, како, впрочем, и кога станува збор за елементи на која било природна или општествена појава, треба да се подразберат оние составни делови од кои истражуваната појава е составена. Тоа се оние делови кои сами за себе, одвоено земени, не ни ја отсликуваат појавата, туку само заедно, доколку се нејзини суштински својства. . . За белезите на државата меѓу научниците, речиси и да не постои никаков спор. Речиси кај сите се наведуваат следниве три белези: територија, власт и народ. При тоа, „јавната власт е она суштинско својство на државната организација по што таа се разликува од сите други општествени организации” (Бајалциев 1999: 236),

⁸ *c.f.*, Ljubomir Tadić, *op.cit.*, стр. 314–330. Оттука, како што тврди авторот, територијата станува, во рамки на правната теорија на државата (покрај населението што ја населува и суверената власт која во неа се извршува) едно од суштинските обележја при објаснувањето на поимот држава.

⁹ Ја нагласува употребата на терминот „белези”, а не „елементи”, бидејќи за објаснувањето на концептот држава, сите белези немаат еднаква важност.

таа е белег, кој за објаснувањето на државата е од примарна вредност.

Лексемата *татковина* во ТРМЈ (Т-Ш, том VI, 2014: 27) е дефинирана како „земјата, државата во која некој се родил и чиј државјанин е”¹⁰. Оваа дефиниција ги опфаќа само оние случаи во кои личноста живее во својата татковина. Попрецизна е дефиницијата на *татковина* во Дигиталниот речник на македонскиот јазик¹¹: родна земја (во значење на англиското *fatherland*). Значи, татковината се поврзува со потеклото, а не со актуелното место на живеење, кои во повеќето случаи може да се поистоветат. Второто значење кое овој речник го приведува е во корелација со англиското *patrimony*, наследство или татковнина (в. ТРМЈ, Т-Ш, том VI, 2014: 27).

Со цел да откриеме каква содржина им припишуваат на концептите *ДРЖАВА* и *ТАТКОВИНА* младите луѓе во Република Македонија, во која когнитивна сфера ги лоцираат и какви се нивните аксиолошки проценки во врска со овие концепти, спроведовме анкета меѓу студенти на Универзитетот „Гоце Делчев” – Штип и Универзитетот од Тетово во Тетово (од Филолошките факултети и Факултетот за образовни науки – студиската програма за Историја и археологија)¹². Прашањата можеме да ги оквалификуваме како прашања од психолошки, семантички и когнитивен тип. Во првото прашање бараме од испитаниците да ни ги наведат асоцијациите кои им се јавуваат во врска со концептите кои се предмет на наш интерес. Во второто прашање бараме одговор за тоа што е суштината на концептите *држава* и *татковина*. Под претпоставка дека овие два концепти се поврзуваат со два различни домени од психологијата на човекот, во третото прашање бараме од испитаниците да ги поврзат овие два концепти со домените на разум или емоции.

Асоцијации кои се поврзуваат со концептот држава¹³:

¹⁰ Со карактеристика дека може да се јави само во еднина.

¹¹ <http://www.makedonski.info/search/%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B0> [преземено на 23 X 2018].

¹² Анкетата ја спроведовме во месец мај, 2018 година. Беа анкетирани околу 100 студенти.

¹³ Во текстот што следува може да се повторуваат некои поими што се асоцирани од концептот *држава*. Ова си го дозволивме бидејќи сметавме дека е значајно да ги прикажеме во контекстите во кои се асоцирани. На места, разбирањето на концептите *држава* и *татковина* беше прикажано преку нивно сопоставување (опонирање) поради што таквите одговори ги приведуваме во целост, користејќи го знакот *vs* (*versus*).

– Место на живеење; територија; може да биде кое било место на живеење (vs место кај што си роден – татковина); место каде што живеат луѓе од различни етнички заедници; знаме, химна, грб, народ, земја (vs дом – татковина); заедница на луѓе; институција во која живеам и просперирам; пред и над сè институции; функционалност, права, обврски, државјанство, договор; институции со испреплетена хиерархија; јавна власт; народот, една нација (vs родната земја на една нација); политика (vs патриотизам); знаме, химна, граници; една нација; социјален и општествен естаблишмент на одредена територија, нејзина идеологија и социјално уредување како и етносите кои живеат во неа;

– закони, норми, устав, администрација, влада, судство, парламент, почитување на законите, организиран живот, полиција, војска, современо општество, демократија, земја, ограниченост (обременетост со граници), граница;

– неутрален поим (vs поим кој буди емоции – татковина);

– разум (vs приврзаност, љубов – татковина); ред (vs љубов – татковина);

– соединетост (vs заедничка љубов и меѓусебна поддршка – татковина);

– место на живеење, „каде што остваруваме свои цели“ (држава) vs место на раѓање (татковина).

Како што може да се види од приложените одговори, нашите испитаници ги имаат разбрано суштинските белези на *државата*: 1. Територијата (територија, место на живеење vs место на раѓање за концептот *татковина*; земја vs дом – лексема со емотивна оценка за концептот *татковина*); 2. Народ, нација, но и народи од различни етнички заедници; 3. Власт (институции на јавна власт, права и обврски, почитување на законите, политика vs патриотизам во однос на *татковината*; идеологија и социјално уредување). Од сферата на внатрешниот живот на човекот, поимот *држава* е неутрален, или се врзува со областа на дејствувањето на разумот: права и обврски, почитување на законите. Овие вредносни содржини се опонираат во одговорите со поимите љубов, емоции, заедничка поддршка, кои се врзуваат за концептот *татковина*.

Кај некои испитаници не постои свест за разликата меѓу овие два поими: „држава – татковина, роден крај, родно место“; „татковина – држава“. Имавме и одговор во кој двата концепти побудуваат исти

асоцијации на родољубивост, патриотизам, нација. Други предлагат убави дефиниции на овие два концепти: „Држава – една целина, население, градови, луѓе од едно општество, зборуваат еден јазик, за сите важат исти закони. Ја поврзувам со разум бидејќи државата е како институција во која треба многу разумно да се размислува; Татковина – родната земја, место каде што живееле моите родители. Ја поврзувам со емоции, пр. носталгија кога сум надвор од мојата татковина”. Носталгијата како емоција се врзува со татковината. За одбележување е еден одговор за концептот *ТАТКОВИНА*, кој во себе ги соединува и семантичките дефиниции на двата концепти, *ТАТКОВИНА* и *ДРЖАВА*, и ги изразува нивните аксиолошки поимања: „татковина – колку и да е лош системот на управување, татковината зазема посебно место, те навраќа на детството каде и да живееш”. Системот на управување е компонента од концептот *ДРЖАВА*, кој според ова тврдење може да биде и лош, но се прави дистинкција од концептот *ТАТКОВИНА*, и за оние чија татковина е државата во која живеат, при тоа, на татковината ѝ се дава висока позитивна вредност („зазема посебно место”).

Припадноста на концептот *ДРЖАВА* кон когнитивниот домен на разумот, а на концептот *ТАТКОВИНА* кон сферата на емоциите се гледа, како што рековме и во асоцијациите што ги будат кај испитаниците: *држава* – уредување по правила, стандарди, устав, граѓанство, демократија; *татковина* – место каде сум се родила, зачекорила прв пат, убавини, родна грутка. Поимот *ТАТКОВИНА* буди асоцијации што имаат емотивна (и естетска) оценка: убавина, (родна) грутка (неутралната лексема би била *место, земја*). За концептот *ДРЖАВА* се јавуваат неутрални асоцијации (територијата во којашто живееме), а за концептот *ТАТКОВИНА* асоцијации со емотивна вредност (нашата родна земја и онаа која вистински ја сакаме). Ова е разбирливо, со оглед на тоа што власта се почитува, но за неа не се врзуваат емоции, родното место, татковината, пошироко сфатениот дом се сака. Концептот *ТАТКОВИНА* беше асоциран и со концептот *ДОМ*. Концептите *закон* и *почитување* ги сретнавме обединети во концептот *ДРЖАВА*: „држава е онаа каде што има закони коишто треба да ги почитуваме”.

За поимот *ДРЖАВА* се врзуваат и поимите *СОЦИЈАЛА*, *СУВЕРЕНИТЕТ*, а за поимот *ТАТКОВИНА* поимот *СЛОБОДА*. Што се однесува до

односот на државата и нацијата, асоцијациите што ни ги понудија испитаниците се однесуваат на двата модели на држава: еднонационална и повеќенационална. За повеќето испитаници поимот *држава* асоцираше на една нација.

Асоцијации кои се поврзуваат со концептот татковина¹⁴:

– Потекло, родно место, потекло наше и на нашите предци; родно место на една нација; место на живеење; место каде се родени родителите и тоа не може да се менува, додека државата може; местото каде што сме се родиле, местото од каде што потекнуваат нашите предци и местото кое треба да го чуваме и браниме; онаму каде што припаѓаме и сме населени односно престојуваме.

– Патриотизам, љубов кон својата земја; родителка; топлина; љубов, припадност, идентитет; одговорност и почит за нејзиното минато; морална одговорност за тоа што го правиме сега, за тоа да биде позитивно оценувано од некои идни генерации; приврзаност, љубов; поим кој буди емоции кај луѓето; заедничка љубов и меѓусебна поддршка; дом, место, една мајка; мајка, патриотизам, љубов над сè; емоционална приврзаност, поезија, ја поврзувам со емоции на пр. носталгија кога сум надвор од мојата татковина; дом, копнење, роден крај; родена земја, мајка; дом; дом, љубов.

Одговорите што ги добивме укажуваат на неколку важни концепти кои се поврзуваат со концептот *ТАТКОВИНА*: патриотизам, љубов, емоции, **морален долг**, а не **обврска** (обврската за почитување на закони беше карактеристична за концептот *ДРЖАВА*), одговорност и почит кон нејзиното минато, одговорност „за тоа што го правиме сега, за тоа да биде позитивно оценувано од некои идни генерации“. Татковината е родната земја која се нарекува дом, за која се копнее, која се асоцира со мајка. Според одговорите што ги добивме, идентитетот се врзува со татковината.

Поимите што нашите испитаници ги асоцираа со концептите *ДРЖАВА* и *ТАТКОВИНА* ни ја потврдија појдовната претпоставка кога го пишувавме овој труд дека концептот *ДРЖАВА* се поврзува со когнитивната сфера од нашиот живот, со разумот, а концептот *ТАТКОВИНА* со емоциите. И прашањата што во анкетата ги поставивме: Дали некој од овие поими го поврзувате со емоции и кој? Дали некој од овие поими го поврзувате со разум и кој? ни го потврдија ова. Без

¹⁴ И во овој случај, некои асоцирани поими од поимот *татковина* ќе ги прикажеме повеќе пати, во зависност од контекстите во кои ги сретнавме.

исклучок, концептот *ДРЖАВА* нашите испитаници го поврзаа со доменот на разум, а концептот *ТАТКОВИНА* со доменот на емоции. Во однос на татковината беше нагласено и дека: „дури и да живееме во друга држава, секогаш ќе ни недостига нашата татковина“; поимите кои ги подведуваа под доменот емоции¹⁵ нашите испитаници беа: топлина, носталгија, љубов; љубов, среќа, поврзаност; чувство за припадност, гордост; пожртвуваност (желба за одбрана на татковината); патриотизам, гордост, верност; љубов, радост, солзи, смеа, восхит, топлина; морници, исполнета душа, чувства полни со љубов; потреба за заштита на родното место; „татковината треба да ја негуваме, сакаме и чуваме, да се бориме за неа“; среќа; почит, љубов, разбирање, среќа. Интересен беше еден одговор во кој емоциите се поврзуваат со татковината, но како резултат на економската миграција, емоциите се болни и за тие што ја напуштаат татковината, и за нивните блиски што остануваат во неа.

Интересен беше одговорот во кој *ТАТКОВИНАТА* се поврзуваше со разум: „со разум го поврзувам поимот *татковина* бидејќи е разумно за земјата на потеклото да се има разумна љубов“.

Што се однесува до *ДРЖАВАТА*, разумот се доведува во врска со: разумно раководење на државата; владеење вистински демократски, разумно, праведно¹⁶; „кога нема разум не би имало квалитетна држава“; „ако нема разумни луѓе нема кој да ја води државата“; „зборот држава и сите негови значења за мене има политичко значење, затоа државата ја поврзувам со зборот разум“; „поимот држава значи да се поврзе со разум, бидејќи за да се управува ѝ треба разумен лидер“; „државата ја поврзувам со разум бидејќи таа создава институции“; „со разумот ја поврзувам државата бидејќи таа не треба да се продава за пари и да се уништи за интереси на некои други луѓе од страна“; „таа треба да се брани, да се чува и да не се продава за пари“.

Имавме и неколку (два) одговори во кои и двата концепти нашите испитаници ги поврзуваат со патриотизам. Еден испитаник *ДРЖАВАТА* ја поврзува со чувство, но со чувството за одговорност кон неа и нејзините институции.

Како што покажува прегледот на одговорите на нашите испитаници, вредносните оценки на овие два концепти, *ДРЖАВА* и *ТАТКОВИНА* се позитивни. Сепак, сретнавме и изолирани примери во кои нашите

¹⁵ Имавме и одговор „Татковината ја поврзувам со срцето“.

¹⁶ Во случајов и правдата како концепт се доведува во врска со разумот.

испитаници се индиферентни или незадоволни од животот во државата и поради тоа овие концепти не ги поврзуваат ниту со разумот, ниту со емоциите (три испитника¹⁷), или не ги поврзуваат со разумот објаснувајќи зошто: „бидејќи живееме во Македонија, никој од овие два поима не би ги поврзал со разум, само би додал – луд, збунет, ненормален¹⁸. Чувството на неможност да се оствари во општеството на начин кој го сака, друг испитаник го мотивира да напише: „Во моментот ниту еден од овие два поими не ги поврзувам со емоции. До пред една година со емоции ја поврзував татковината, но таму каде што сакаат да те ограбат и да не ти помогнат, тоа место не можеш да го поврзеш со емоции. Ниту еден од овие поими не ги поврзувам ниту со разум. Одредена група на луѓе кои ми се блиски и ми помагаат, кон нив се однесувам со разум. Доколку еден од овие два поими се однесува кон мене со разум, тогаш и јас ќе се однесувам кон него со иста мера”.

Последниве одговори што ги приведовме, нè воведоа до контекстите во кои ги среќаваме концептите *ТАТКОВИНА* и *ДРЖАВА*, избрани случајно на интернет. Интересен е фактот што концептот *ДРЖАВА* го среќаваме со неутрални или негативни определби, додека концептот *ТАТКОВИНА*, исклучиво со позитивни определби (татковината е опеана и во стихови!): *демократска држава, суверена држава, украдена држава, заробена и киднапирана држава, чудна држава, (само)заробена држава, најбогата и најсиромашна држава, лојална држава, лоповска¹⁹ држава, правна држава, независна и суверена држава, е-држава, национална држава, корумпирана држава, посткомунистичка и мафијашка држава*. Најчест контекст во кој го сретнавме концептот *ТАТКОВИНА* е *сакана татковина* и *моја/наша татковина*²⁰. Многу повеќе овој концепт го сретнавме во поетски творби и текстови. За илустрација, во фусноти ќе преведеме некои линкови²¹.

¹⁷ Од кои еден сепак поимот *татковина* го поврзува со емоции.

¹⁸ „Луд, збунет, ненормален“ – наслов на хумористична серија. Сепак, истиот испитаник, татковината ја поврзува со чувства: морници, исполнета душа, чувства полни со љубов.

¹⁹ На жаргон, држава што ја управуваат крадци.

²⁰ Татковина со определба за посвојност.

²¹ <https://forum.femina.mk/threads/%D0%A1%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%B8.8261/page-34> <http://mn.mk/pesni-za-makedonija/13528-Mojata-Tatkovina> <http://www.mn.mk/pesni-za-makedonija/6289-Tatkovina> http://www.pelister.org/literature/Koneski/detail_koneski.php?recordID=0184

Ова е и разбирливо, со оглед на тоа што власта (како обележје на државата) е таа што се критикува, просудува, бира на избори, руши, а татковината е наследството од родителите што се сака, негува и чува.

На крај ќе се позанимаваме со тоа како нашите испитаници ги разбираат концептите ДРЖАВА и ТАТКОВИНА. Прашањата кои ги поставивме беа: Што, според вас, е суштината на поимот држава / татковина? Ќе ги изделиме клучните обележја кои нашите испитаници им ги припишаа на овие концепти.

Концепт ДРЖАВА: место со територијални граници, со закони и луѓе кои живеат според тие закони; место окружено со граници; „суштината на државата се законите, обврските на граѓаните кон неа, па и обврските на државата кон граѓаните, правила, прописи, граници, добри институции“; „државата е уредување во кое се управува според одредени правила и прописи, која има свои симболи“; власт, владеење; општествена организација на луѓе слични по јазик, нација, религија и др. која има определена власт и територија; организирана администрација која работи за народот; различни народи на една територија оградена со граници; ограда (vs љубов – за поимот татковина); името на државата; територијата на којашто живееме; повеќе заедници (малцинства) во една држава; една целина, население, градови, луѓе од едно општество, зборуваат еден јазик, за сите важат исти закони; „суштината на поимот држава е да се биде рамноправен, да нема делење на народот, еднаква правда за сите“; место каде живее една нација, еден народ кој има свој јазик, своја историја, култура, уставно уредување, правила, прописи и разбирање едни со други; граници, закони, права; место каде што живееме, остваруваме свои цели; место каде има закони, правила кои треба да ги почитуваме, државата треба да ни обезбеди работни места, да ги заштитува правата на луѓето; доказ дека еден народ постои; збир од институции кои имаат власт и моќ да донесуваат правила со кои раководат во општеството; население на одредена територија кое има своја култура; место каде човечкиот род живее според слобода дадена од правила и права; место со сопствени институции во кое живее една нација; демократија, слобода; заедница; заштита на народот кој живее во неа; претставник и заштитник на народот, треба да биде во негова служба; општествен естаблишмент на одредена територија задолжен за подобрување, одржување и штитење на животот на

индивидуата што живее во неа; државата како институција држи монопол врз концептот на сила; „суштината на државата е да зема данок од народот а за возврат на тоа да го олесни животот на народот”.

Изненадува зрелоста и сеопфатноста на одговорите на нашите испитаници. Речиси сите, без исклучок ги разбираат суштинските белези на државата: власта (претставена преку институциите и законите) како примарен белег, територијата и народот. Некои од нив одат и подалеку при определувањето на суштинските белези на државата – таа треба да обезбеди и заштита на граѓаните, значи свесни се и за обврските на државата кон нејзините граѓани (меѓу другото се споменува и обезбедувањето на работни места). За даноците што се плаќаат се очекува и одговорност на државата, нејзини обврски кон народот. Се разбира дека таа има монопол врз концептот на сила. Иако за повеќето испитаници концептот на државата се врзува за една нација, имавме и одговори во кои државата е територија која обединува различни нации. Разбирливо со политичкиот момент во кој живеат нашите испитаници, како суштинска одлика на државата се споменува и нејзиното име.

Суштинската одлика на концептот *ТАТКОВИНА* е дека тоа е местото каде што сме се родиле, што не мора да биде и местото каде што живееме. Некои одговори содржат и дополнителна временска квалификација, местото од каде што потекнуваат нашите родители, предци. Во разбирањето на концептот *ТАТКОВИНА* нужно се вклучуваат емоции: љубов, патриотизам, се нарекува *дом*, се повикува на нејзиното минато, се нарекува *мајка*. Ќе приведеме некои одговори на прашањето за суштината на концептот *ТАТКОВИНА*: „нашата родна земја и онаа која вистински ја сакаме”; „местото каде си се родил и кое не сакаш да го оставиш”; љубов; „обединува еден народ врз основа на љубовта како чувство, односно патриотизмот кон својата земја”; „внатрешно чувство”; „чувство на припадност кон заедницата”; „место кое човекот го чувствува како свое”; „место за кое си приврзан и каде и да одиш секогаш ќе биде во твоето срце”; „може да има повеќе држави, но една татковина”; „место каде ми е отсечена папочната врвца”; „етичка вредност или етички стандард”; „татковината има повеќе идеолошко значење отколку практично”; „таа е една без разлика каде ќе те однесе животот, секогаш копнееш да се вратиш дома, т.е. таму од каде потекнуваш и нема да се чувствуваш како туѓинец”; земја, дом чие име го носиме во душата; потекло, идентитет;

„татковина претставува земјата во која си роден и држава за која си спремен да загинеш”.

Истражувањето што го направивме ни покажа дека концептите ТАТКОВИНА и ДРЖАВА семантички, когнитивно и аксиолошки имаат различна вредност. Концептот ТАТКОВИНА, како што беше нашата претпоставка, се врзува со емотивниот домен од нашето живеење, додека концептот ДРЖАВА со разумниот. Татковината побудува чувство на љубов, државата на почит и одговорност²².

Библиографија

- Бајалциев Димитар, 1999, *Вовед во правото: држава*, Кочани.
Дигитален речник на македонскиот јазик. <http://www.makedonski.info>.
- Митовска Виолета, Величковска Оливера, Гавриловска-Аврамовска Весна, 2010, *Оптестство*, Скопје, http://www.e-ucebnici.mon.gov.mk/pdf/5_Opstestvo_mak.pdf.
- Николовска Виолета, 2012, *Македонски јазик со култура на изразувањето*. Штип, <http://eprints.ugd.edu.mk/3320>.
- Стојановски Страшко и Љоровски Димитар, 2015. *Раѓањето на македонската нација: етно-лингвистичките и територијално-политички основи на македонскиот идентитет*. Годишен зборник на Правен факултет, IV. Универзитет „Гоце Делчев“, Штип, pp. 285–311. <http://eprints.ugd.edu.mk/13683/>
- Старословенско-македонски речник*, ред. Вангелија Десподова, Скопје 1999.
Толковен речник на македонскиот јазик (ред. К. Конески), 2003, 2014. А–Ж и Т–Ш, том I и том VI. Скопје.
- Угринова-Скаловска Радмила, 1979, *Старословенски јазик*, Скопје.
- Grujić Branislav, 1983, *Džepni latinsko-srpskohrvatski rečnik*, Cetinje.
 Larsen Randy, Buss David, 2008, *Personality Psychology*, McGraw-Hill.
 Skok Petar, 1971, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb.
 Škiljan D., 1985, *Pogled u lingvistiku*, Zagreb.

The cultural concepts of ТАТКОВИНА ‘homeland’ and ДРЖАВА ‘state’ in Macedonian: A comparison

The aim of this paper is to define the content and the axiological value of the concepts HOMELAND and STATE in Macedonian (expressed by the Macedonian lexemes

²² Сметаме дека е потребно да се нотира дека во периодот од пишувањето на овој текст, до неговото објавување, државата го смени името во Република Северна Македонија.

матковина and *држава*, respectively). Professional literature, as well as monolingual and etymological dictionaries, were consulted for the purpose. A survey was conducted among seventy students from two state universities. The survey confirmed the initial assumption that the concept of HOMELAND is related to the emotional domain, while the concept of STATE to the domain of cognition and reason. HOMELAND is connected with the feelings of love and sacrifice, while STATE with respect and responsibility. They have different semantic, cognitive, and axiological values: the concept of STATE is evoked in contexts of neutral and negative value (*legal state, sovereign state, democratic state, stolen state, corrupt state, captured and stolen state*), while the concept of HOMELAND is regularly used in contexts of positive value (*beloved homeland*).

Keywords: semantics, values, homeland, nation, state, questionnaire, Macedonian